

Makalenin Gönderim Tarihi: 09.03.2018; Makalenin Kabul Tarihi: 31.10.2018

Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZALP

Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
mustafa.ozalp@bozok.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7311-6173

Öz

Bu çalışmada öncelikli olarak Suriye Krizi'nin neden ve nasıl ortaya çıktığı Arap Baharı çerçevesinde ele alınıp, bu krize 7 yıldır neden hala son verilemediği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ana konusu ise, Türkiye'nin Suriye'ye düzenlemiş olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu'nun stratejik boyutlarını içermektedir. Çalışmada, bu operasyonun Türkiye açısından haklılık gerekçeleri, Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi ve sosyo-ekonomik konum ve koşulları çerçevesinden analiz edilmiştir. Çalışmanın devamında ise Suriye Krizi bağlamında oluşan iç savaş ve vekâlet savaşlarına değinilmiştir. Bu kapsamda, Suriye Sorunu üzerinden oluşan; Rusya, İran ve Çin'in ayrı bir blokta, ABD ve AB ülkelerinin de farklı bir blokta yer aldığına vurgu yapılarak, Türkiye'nin bu iki blok arasında kendi siyasi konumunu nasıl belirlediği ve hangi siyasi argümanları kullanarak Fırat Kalkanı Operasyonu'nu düzenlediği analiz edilmiştir. Suriye Krizi üzerinden oluşan bloklaşmada (ABD-AB ve Rusya-Çin-İran), Doğu Akdeniz enerji rezervleri ve bu rezervlerin gerek Batı'ya, gerekse Uzak Doğu'ya taşınmasında, Enerji arz ve talebinin, Suriye Krizi'nin devam etmesinde önemli etken olduğu tespit edilmiş. Sonuç olarak da Türkiye'nin enerji bağlamında jeostratejik ve jeopolitik konumunun önemine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Enerji, Vekâlet Savaşları, DAİŞ, Arap Baharı

JEL Kodları: F51, F59

Operation Euophrate Shield of Turkey in Syria

Abstract

In this study, it was tried to explain why and how the Syrian Crisis emerged in the framework of the Arab Spring, why this crisis has not been terminated for 7 years. The main topic of the study is the strategic dimensions of Operation Fırat Kalkanı, where Turkey is regulated in Syria. In the study, the justification reasons for this operation in terms of Turkey were analyzed from the perspective of the geographical and socio-economic status and conditions of Turkey. In the continuation of the work, the civil war and proxy war that occurred

in the context of Syrian Crisis were mentioned. Within this scope, It is analyzed that Russia, Iran and China have a separate bloc, and that USA and EU countries also have different blocs, and that Turkey has determined its own political position between these two blocs and what political arguments have been used to organize Operation of Fırat Kalkan. As a result, the blockade of the Syrian Crisis (US-EU and Russia-China-Iran), the Eastern Mediterranean energy reserves and the transfer of these reserves to the West and to the Far East, the supply and demand of energy were found to be important factor in the continuation of the Syrian Crisis and the emphasis was placed on the importance of geostrategic and geopolitical position in Turkey's energy context.

Keywords: Crisis, Energy, Proxy Wars, Isis, Arab Spring

JEL Codes: F51, F59

Giriş

Türkiye –Suriye ilişkileri 2000'li yıllardan itibaren iyileşmeye başlamıştır. İki ülke arasında 2004 yılında serbest ticaret antlaşması imzalanmış ve 2007 yılında yürürlüğe girmiştir. 2007 Yılına kadar 800 bin dolar civarında olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi aynı yıl 1 milyar doları aşmıştır. Türkiye ve Suriye 2009'da ilişkileri daha da geliştirerek karşılıklı, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu antlaşma neticesinde iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2010'da, 2009'a oranla % 30 oranında artarak 2,5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır (Yalçınkaya ve diğ., 2017: 84).

Arap Baharı çerçevesinde başlayan halk hareketleri çok kısa bir süre sonra Suriye'ye sıçramış, Suriye'de yaşanan iç karışıklık ve isyanlardan en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'nin Suriye krizinden en çok etkilenen ülke olmasının en büyük sebeplerinden biri, Türkiye'nin Suriye ile 911 km uzunluğunda sınıra sahip olmasıdır. Türkiye bu krizden siyasi, sosyolojik, ekonomik, askeri ve en önemlisi de güvenlik bakımından büyük zarar görmüştür. Bu sebeplerden dolayı Türkiye 24 Temmuz 2016'da Suriye'ye askeri operasyon düzenleyerek Cerablus, Azez, El-Bab, El-Rai gibi Türkiye'nin güney komşusu olan Suriye kentlerini ele geçirip, 29 Mart 2017'de de bu operasyonu geçici olarak durdurmuştur. Operasyonun geçici olarak durdurulmasının en büyük sebebi, gerekli olan iç ve dış dinamikler uygun olduğunda, Türkiye'nin Fırat Nehri'nin kuzeyindeki PYD-YPG kontrolünde olan Membic ve DAİŞ kontrolündeki Rakka'yı da ele geçirmek istemesidir. Türkiye olarak bu operasyonun temel gayesi kendi güvenliğini korumak ve Suriye'ye siyasi istikrar getirmektir. Nitekim tarihte Ortadoğu'da siyasi istikrarı en uzun süre (16. yy ile 19. yy arasında yaklaşık 400 yıl) koruyan imparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu'dur (İsmail, 2017: 182).

1. Suriye Krizinin Sebepleri

1.1 Arap Baharı

17 Aralık 2010 yılında Tunus'ta Muhammed Buazizi adlı mühendis bir genç, sebze satarken, bir zabıta görevlisi tarafından dövülmüş ve sebze tezgâhına el konulmuştur. Bunun sonucunda, genç Buazizi isyan ederek, üzerine benzin döküp, kendisini yakmıştır. Buazizi'nin kendisini yakmasının sonucunda Tunus'ta çok kısa bir süre içerisinde kitlesel halk hareketleri, büyük protestolar meydana gelmiştir. Tunus'ta başlayan ve çok kısa bir süre içerisinde, domino etkisi göstererek neredeyse tüm Ortadoğu ve birçok Afrika ülkesine yayılan bu protestolar Arap Baharı olarak adlandırılmıştır.

Arap Baharı başlangıçta iyi niyet çerçevesinde, barışçıl gösterilerle başlamıştır. Fakat gösterilerin yapıldığı ülkelerdeki rejimler, bu gösterileri silah şiddet ve zor kullanarak bastırmaya çalışmışlardır. Diktatör rejimlerin, barışçıl amaçlı başlayan gösterileri, silah kullanarak bastırma eğilimine gitmeleri, barışçıl başlayan gösterilerin şiddete, nefrete ve isyana dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Protesto eden Arap halklarının amacı yaşadıkları ülkelerin; demokratik, adil, hukuk düzeni çerçevesinde, eşitlikçi ve özgür bir şekilde yönetilmesini istemeleriydi.

2010 yılı sonunda başlayan isyan hareketleri Suriye, Cezayir, Fas, Irak, İran, Libya, Lübnan, Mısır, Bahreyn, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Ürdün ve Yemen gibi diğer Arap ülkelerine yayılmıştır (Yalçınkaya ve diğ., 2017: 81). Arap Baharı; Mısır, Libya, Tunus ve Suriye gibi ülkelerde rejim değişikliği ve iç savaşların yaşanmasına sebebiyet vermiş. Bunun sonucunda da özellikle Suriye'de 7 yıldır devam eden vekâlet savaşları ortaya çıkmıştır. Arap ülkelerinde yönetimin babadan oğula geçerek, diktatör rejimlerin mevcut olması, siyasi özgür düşüncenin mümkün olmaması, halkın refah seviyesinin çok düşük olması ve şiddetli sosyo-ekonomik sıkıntılar, Arap Baharı'nın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan temel etmenlerdir (Yalçınkaya ve diğ., 2017: 81). Bu ülkeler içerisinde yaşanan iç karışıklıklar sonucunda milyonlarca insan ülkelerini terk edip farklı ülkelere göç etmek zorunda kaldılar. Sadece 2016 yılı içerisinde 135.711 kişi bu krizin yaşandığı ülkelere deniz yoluyla Avrupa'ya göç ettiler (Ayata, 2017).

Arap Baharı'nın çok kısa bir süre içerisinde domino etkisi yaratarak birçok Arap ülkesine çok kısa bir süre içerisinde yayılmasının en temel etkenlerinden biride sosyal medyadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, sosyal medya Arap ülkelerinde, halk isyanlarının koordinasyonunda çok büyük rol oynamıştır. Yeni medya olarak adlandırılan Facebook, Twitter ve Youtube Arap halkının daha iyi yaşam koşulları için örgütlenmelerini sağlayarak diktatör rejimler karşısında güçlenmesini sağlamıştır. Bu sebepten dolayıdır ki Arap Baharı, 'İnternet Devrimi' olarak da adlandırılmıştır (Telli, 2012: 66).

Kısaca Arap Baharı; “Ortadoğu’da yaşayan halklar tarafından son 7 yıldan günümüze değin, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde; rejim, yönetim, yönetici değişimleri başta olmak üzere değişikliklere, vekâlet savaşlarına, revizyonlara ve yenilenmelere yol açan, protesto, ayaklanma, kalkışma, devrim, başkaldırı ve daha birçok isimlerle açıklanabilecek Arap halk isyanlarının tamamıdır” Şeklinde tanımlanabilir (Yalçınkaya ve diğ., 2017: 81).

Arap Baharı etkisini şiddetli bir şekilde 2011 yılından itibaren Suriye’de göstermeye başlamıştır. Suriye halkı Başar al-Esed diktatörlüğü altında, 40 yılı aşkın bir süredir Baas Partisi rejimi tarafından yönetilmektedir. Suriye halkı Esed rejiminin uyguladığı politikalardan bıkararak, Arap Baharı’nı fırsat bilip ayaklanma ve isyana kalkışmıştır. Esed rejimi bu ayaklanmaları zor kullanarak tank, tüfek yoluyla bastırmaya kalkışınca, isyanlar iç savaşa ve ardından da vekâlet savaşına dönüşmüştür. Günümüzde Suriye’de yaşanan iç savaş ve vekâlet savaşları Suriye’nin iç ve dış dinamikleriyle açıklanabilir.

1. İç dinamikler; başta diktatör rejimin baskıları, yolsuzluk, yoksulluk, rüşvet ve ekonomik sıkıntılarla birlikte artan fakirliktir (Pabst, 2017: 29).
2. Dış dinamikler ise; Suriye’nin yıllardır komşularıyla problemlidir. Örneğin bu sebepten dolayı İsrail’in sık sık Suriye’deki Golan tepelerini bombalamasıdır. Suriye’nin; ABD ve İsrail’in düşmanı olan Hizbullah örgütüyle iyi ilişkiler içerisinde olması. Bu çerçevede Suriye, İran’ın güdümünde politika yürüttüğü için ABD Suriye’yi “şer eksenine” koyduğunu belirtmişti (Ercan, 2014).
3. Ülke içerisindeki isyanlar karşısında Rusya ve İran’ın Esed rejimini desteklemesi ve bu duruma ABD ve Türkiye’nin karşı çıkması gibi etmenlerden dolayı Suriye’de vekâlet savaşı yürüten ülke sayısı artmıştır.

2011 Yılından itibaren devam eden Suriye krizi, Suriye’deki vekalet savaşları çerçevesinde ülkelerin bloklara ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin Esed rejiminin gitmesi hususunda, Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi’ndeki oylamada Rusya ve Çin sürekli veto etmiştir (Pabst, 2017: 29). Bu yüzden Suriye Krizi bağlamında; Rusya, İran ve Çin ayrı bir blokta, bunun karşısında ise ABD ve AB ülkeleri de farklı bir blokta yer almıştır (Pabst, 2017). Türkiye’nin konumu ise kendi güvenliği ve çıkarları doğrultusunda bu iki blok arasında gelgit veya birine yaklaşıp diğerinden uzaklaşma şeklinde devam etmektedir (Die Wissenschaftlichen Dienste des Deutschen Bundestages: 2016: 1).

2.2. DAİŞ' in Ortaya Çıkışı

DAİŞ'in temelleri 2001'de ABD'nin Afganistan'a saldırması sonucunda önce Afganistan'da ortaya çıkıp, sonrada ABD'nin 2003'te Irak'a saldırmasının sonucunda, Irak'ın kuzeyinde Ebu Musab el-Zerkavi liderliğinde kurulan silahlı oluşuma dayanmaktadır. Zerkavi liderliğinde kurulan bu örgüt bir nevi Irak El-Kaide'sinin devamı niteliğindedir ve ilk etapta Tevhid ve Cihad Örgütü" (TCÖ) adı altında ortaya çıkmıştır (Özalp, 2016: 135). El-Kaide örgütü lideri Usame Bin Ladin ve TCÖ örgütü lideri Zerkavi'nin 2004 yılının Ekim ayında yaptıkları açıklamaya göre Zerkavi'nin, Usame bin Ladin'e biat ettiğini ve TCÖ örgütünün adını da "İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide" şeklinde değiştirdiklerini açıklamışlardır (Özalp, 2016: 135).

2002 Yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve bu işgalin sonucunda ABD'nin Obama yönetimi 2011 yılında Irak'tan askerini geri çektiğini açıklamıştır. ABD'nin Irak'tan çekilmesi, Irak başbakanı Nuri El-Maliki'nin Sünnilere ve diğer bazı etnik-dini kökenli guruplara yönelik dışlayıcı politikalarının sonucunda Irak'ta çok büyük bir otorite boşluğu meydana geldi. Bu otorite boşluğundan faydalanarak, daha önce Zerkavi'nin öldürülmesinin sonucunda örgüt liderliğine gelen, Ebu Bekir el-Bağdadi 2013 yılının Nisan ayında, Suriye el-Kaidesi olan Nusra Cephesi ile bütünleşerek örgütün isminin "Irak-Şam İslam Devleti" (İŞİD) olarak değiştirildiğini açıklamıştır (Özalp, 2016: 135). İŞİD'in eski isminin Arapça'daki kısaltılmış telaffuzu DAİŞ'tir, Latin alfabesine göre DEAŞ veya DAİŞ şeklinde farklı telaffuzlarda isimlendirilmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/isid-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590>).

Dünya, DAİŞ'i (İŞİD) ilk olarak 10 Haziran 2014'de, DAİŞ'in Irak'ın Musul kentine saldırması ve Musul'u tereyağından kıl çeker gibi sesiz sedasız birkaç saat içerisinde ele geçirmesi ile tanıdı. DAESŞ bununla da yetinmeyip, 49 Türkiye konsolosluk (Musul) çalışanı ve 31 Türk tır şoförünü kaçırmak için rehini aldı (Die Wissenschaftlichen Dienste des Deutschen Bundestages, 2016). DAESŞ'in Musul'u işgal etmesi, Türk vatandaşlarını kaçırması, Arap Baharı çerçevesinde başta Irak ve Suriye olmak üzere birçok Arap ülkesinde isyan hareketlerinin başlamasının sonucunda DAİŞ' Suriye'deki varlığının gücünü pekiştirdi.

DAİŞ'in insan kaynaklarının sayısı konusunda birçok farklı bilgi vardır. Örneğin CIA'nın Eylül 2014'te yapmış olduğu açıklamaya göre, örgütün Suriye ve Irak'ta toplam 20 bin ile 31 bin arasında militanının olduğu belirtilmektedir. Suriye İnsan Hakları Gözleme örgütünün raporuna göre ise Ağustos 2014'te örgütün Suriye'deki militan sayısının 50 bin, Irak'ta ise 30 bin olduğu bildirilmektedir. (<http://www.hurriyet.com.tr/isid-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590>).

Harita1: Türkiye'nin Fırat Kalkanı Harekâtını Yapmadan Önceki Suriye Haritası

Kaynak: Arat, 2017

24 Ağustos 2016 yılında Türkiye, Suriye'nin Cerablus kentinden başlayarak, kendi güvenliğini sağlamak yolunda Suriye'ye Fırat Kalkanı adı altında operasyon yapmaya başlamıştır. Harita 1 Arap baharı ile birlikte Suriye'de, hangi örgütün nereleri işgal ettiğini göstermektedir. Haritada da gözüktüğü gibi DAİŞ ve PKK'nın uzantısı olan YPG (PYD), Türkiye'nin Suriye ile 911 km olan sınırını işgal etmiş olarak gözükmektedir. Harita 1, 24 Ağustos 2016'dan önceki, Suriye'yi işgal eden örgütlerin, işgal ettikleri bölgeleri göstermektedir.

2.3 Enerji Denkleminde Suriye Çıkmazı

Enerji; uygarlığın yükselip, kalkınabilmesi, medeniyetin ilerleyebilmesi ve milletlerin devletlerin gerek teknolojik, gerekse sosyoekonomik olarak ilerleyebilmesi için olmazsa olmaz kesin gerekli olan doğal bir maden kaynağıdır. 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin hedefi coğrafi konumundan dolayı, doğu ile batı arasında 'enerjide köprü ülke' olmaktır. Yani Türkiye, başta Orta Asya hazar bölgesi olmak üzere, Orta Doğu'nun, körfez ülkelerinin, Akdeniz'in (Kıbrıs-Suriye çevresi) enerji kaynaklarını kendi coğrafyası üzerinden batı ülkelerine (Avrupa'ya) taşımayı gerek jeostratejik gerekse jeopolitik bir amaç edinmiştir.

Türkiye enerji ihtiyacının % 75'inden fazlasını ithal etmektedir. Bu ithalat yüksek miktarda petrol ve doğal gazla dayalıdır. Türkiye'nin petrolde ithalata bağımlılık oranı % 93,6, doğal gazda ise bu oran % 99,2'dir. 2015 yılında Türkiye ithal ettiği petrolün % 29'unu Irak'tan, %18'ini Rusya'dan, % 14'ünü

İran'dan, % 8'ini Hindistan'dan, % 6,5'ini Sudi Arabistan'dan, % 4,5'ini İsrail'den, % 4'ünü İtalya'dan, % 3,5'ini Yunanistan'dan ve geriye kalan kısmını da diğer ülkelerden temin etmiştir (TP, 2016: 27). Yine Türkiye'nin 2015 yılında ithal ettiği doğal gazın kaynak ülkelere dağılımı ise şöyledir. Rusya % 55, İran % 16, Azerbaycan % 13, Cezayir % 8, Nijerya % 3 ve diğerlerinin toplamı da % 5'dir (TP, 2016: 28).

Türkiye, dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık % 70'inden fazlasına komşudur. Buna göre, dünya doğal gaz kaynaklarının % 42,7'si Orta Doğu'da, % 29,3'ü Avrasya'da, %8,2'si Asya Pasifik'te, % 7,6'sı Afrika'da, % 6,5'i Kuzey Amerika'da, % 1,7'si ise Avrupa'da yer almaktadır (TP, 2016: 14). Dünya petrol rezervlerinin dağılımı ise oransal olarak sırasıyla şu şekildedir. Orta Doğu bölgesi % 47,7, Orta ve Güney Amerika % 19,4, Kuzey Amerika % 13,7, Avrasya % 8,4, Afrika %7,6, Asya ve Okyanusya % 2,5 ve Avrupa % 0,7'dir (TP, 2016: 6).

Harita 2. Doğu Akdeniz'e Komşu Olan ve Gelecekte Muhtemel Enerji Transit Ülkesi Olabilecek Ülkeler

Kaynak: Aksoy, 2017: 2

Son yıllarda ve özellikle 2010 yılında Doğu Akdeniz'de önemli miktarda petrol ve gaz yatakları bulunmuştur. Bu yüzden Doğu Akdeniz'e komşusu olan; Mısır, Türkiye, Kıbrıs, Lübnan, Suriye, İsrail ve Filistin gibi ülkelerin gerek enerji transferi, gerekse enerji güvenliği bağlamında jeostratejik ve jeopolitik önemleri artmıştır.

2010 yılında ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (United States Geological Survey/USGS) tarafından yayımlanan rapora göre, Doğu Akdeniz'deki petrol ve gaz rezervlerinin bölgelere göre dağılımı şu şekildedir. Kıbrıs Adası'nın güneyindeki saha olan Afrodit bölgesinde 3,45 trilyon metre

küp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol rezervi mevcuttur. Aynı raporun verilerine göre Kıbrıs Adası ile Mısır arasında kalan Nil Delta Havzası olarak adlandırılan bölgede yaklaşık 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metre küp doğal gaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir (Aksoy, 2017: 2). Yine bu rapora göre Kıbrıs Adası'nın etrafında ise 8 milyar varillik bir petrol rezervinin var olduğu belirtilmektedir. Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda bulunan, Herodot olarak adlandırılan bölgede de 3,5 trilyon metre küp doğalgazın varlığı tespit edilmiştir. Sonuç itibarıyla, ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi raporunun verilerine göre, Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri, tahmini olarak yaklaşık 30 milyar varil petrole eşdeğerdir. Bu rezervlerin bugünkü piyasa rakamları ile toplam tahmini değeri 1,5 trilyon dolardır (Aksoy, 2017:3).

Dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olan Avrupa Birliği'nin enerjide dışa bağımlılık oranı %55 olmakla birlikte, AB tüketmiş olduğu petrolün %84'ünü ve tüketmiş olduğu gazın % 64'ünü ithal etmektedir. Tablo 1'de de görüldüğü gibi AB tüketmiş olduğu enerjinin yaklaşık olarak üçte birini, Rusya'dan ithal etmektedir. AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, ABD senatosu ve temsilciler meclisinde konu olarak ele alınmış ve bu çerçevede 11 Temmuz 2013 Congressional Research Service tarafından Europe's Energy Security başlıklı bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre 2010 yılında 191 milyar metre küp olan Avrupa yerli gaz üretimi, 2020'de 129 milyar metre küpe, 2030'da ise 87 milyar metre küpe gerileyeceği bildirilmektedir (Yıldız, 2013: 8). Avrupa'daki bu yerli gaz üretiminin düşüşü dikkate alındığında 2030 yılında Avrupa'nın ithal edeceği doğal gaz miktarının 370-423 milyar metre küp olacağı tahmin edilmektedir. AB'nin yerli doğalgaz üretiminin azalmasından ve talebin artmasından dolayı, AB'nin 2030 yılındaki doğalgaz bağımlılığı yaklaşık % 80'lere ulaşması tahmin edilmektedir (Yıldız, 2013: 2).

Tablo 1'de, Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat'ın verilerine göre, AB ülkeleri Rusya'dan yüksek miktarda petrol, gaz ve kömür ithal etmektedirler. AB'nin Rusya'dan ithal ettiği bu enerji kaynaklarının büyük bir bölümü de, Avrupa ile Rusya arasındaki, transit geçiş ülkesi olan, Ukrayna üzerinden gelmektedir. Bilindiği gibi AB ile Rusya arasında 2000'li yıllardan itibaren, transit geçiş ülkesi Ukrayna merkezli sürekli ve şiddetli enerji krizleri yaşanmaktadır. Kasım 2004'de Ukrayna'da Turuncu Devrim'inin yaşanması, Mart 2014'de Rusya'nın Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni ilhak etmesi ve bu olayların ardından AB-ABD'nin, Rusya'ya karşı, şiddetli yaptırımlar uygulamasının temel sebeplerinden biride Rusya AB arasında yaşanan enerji kesintileri ve enerji krizleridir. Bir ülkenin sürdürülebilir bir kalkınmaya sahip olabilmesi için öncelikle enerji güvenliğini sağlaması gerekir. Bu çerçevede enerji güvenliğini tanımlayacak olursak:

"Enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesi" ya da "yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir

kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânları vasıtasıyla ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesidir” (Yıldız, 2013: 2).

Tablo 1: 28 AB Ülkelerinin en çok Birincil Enerji (Kömür, Ham Petrol ve Doğalgaz) İthalatı Yaptığı Ülkeler (%’lik oran dâhilinde)

	Solid fuels										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	18.0	23.7	24.9	24.7	26.1	30.0	26.9	26.2	25.7	29.0	29.0
Colombia	12.0	11.7	11.3	12.7	12.3	17.4	19.9	23.5	24.2	22.0	21.2
United States	7.2	7.6	7.8	9.1	14.0	13.5	16.8	17.8	22.9	21.8	20.5
South Africa	25.2	25.0	23.1	20.1	16.5	15.8	9.6	7.7	6.3	6.7	9.9
Australia	14.5	13.1	12.0	13.0	11.7	7.5	10.5	8.7	7.2	7.4	6.2
Indonesia	6.6	7.2	9.3	7.8	7.3	7.0	5.5	5.0	4.5	3.1	3.4
Canada	2.4	3.2	2.8	3.0	2.6	1.4	2.0	2.2	1.6	1.8	2.5
Ukraine	2.3	2.2	1.6	1.8	2.3	1.7	1.9	2.3	1.6	1.5	1.5
Norway	0.6	0.5	0.3	0.5	0.6	0.8	0.8	0.6	0.3	0.6	0.7
Others	11.3	5.9	7.0	7.3	6.7	5.0	6.1	6.1	5.8	6.1	5.1
	Crude oil										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	32.5	32.9	33.8	33.7	31.8	33.6	34.7	34.8	33.7	33.7	30.4
Norway	18.7	16.8	15.4	15.0	15.0	15.1	13.7	12.5	11.2	11.8	13.1
Nigeria	2.6	3.2	3.6	2.7	4.0	4.5	4.1	6.1	8.2	8.1	9.1
Saudi Arabia	11.3	10.5	9.0	7.2	6.8	5.7	5.9	8.0	8.8	8.7	8.9
Kazakhstan	3.3	4.4	4.6	4.6	4.8	5.3	5.5	5.7	5.1	5.7	6.4
Iraq	2.2	2.1	2.9	3.4	3.3	3.8	3.2	3.6	4.1	3.6	4.6
Azerbaijan	0.9	1.3	2.2	3.0	3.2	4.0	4.4	4.9	3.9	4.8	4.4
Algeria	3.3	3.5	2.5	1.9	2.5	1.6	1.2	2.6	2.9	3.9	4.2
Angola	0.6	1.2	0.7	2.0	2.6	2.7	1.6	2.1	2.0	2.9	3.3
Others	24.5	24.0	25.2	26.6	26.0	23.8	25.6	19.8	20.1	16.7	15.5
	Natural gas										
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Russia	43.6	40.7	39.3	38.7	37.6	33.1	32.1	34.9	34.9	41.2	37.5
Norway	24.3	23.8	25.9	28.1	28.4	29.4	27.5	27.3	31.2	30.0	31.6
Algeria	17.9	17.6	16.3	15.3	14.7	14.3	14.0	13.2	13.6	12.8	12.3
Qatar	1.4	1.5	1.8	2.2	2.3	5.5	9.7	11.8	8.5	6.6	6.9
Libya	0.4	1.6	2.5	3.0	2.9	2.9	2.7	0.7	1.9	1.7	2.1
Nigeria	3.6	3.4	4.3	4.6	4.0	2.4	4.1	4.4	3.6	1.8	1.5
Trinidad and Tobago	0.0	0.2	1.2	0.8	1.7	2.3	1.5	1.1	0.9	0.7	0.9
Peru	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.5	0.4
Turkey	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Others	8.7	11.0	8.8	7.3	8.2	9.9	8.2	6.3	4.5	4.5	6.5

Kaynak: Eurostat statistics explained Energy production and imports, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Main_Page 2017

Suriye krizinin yaşanmasının Rusya-AB-ABD ve diğer uluslararası aktörler bağlamında en önemli sebeplerinden biri; Doğu Akdeniz’den Batı’ya ulaşması planlanan enerji boru hatlarının güzergâhı üzerinde gelecek açısından egemenlik kurabilmek için verilen güç mücadelesidir. Dolayısıyla Türkiye öncelikli olarak, Suriye’nin kuzeyinde dış güçler tarafından desteklenen bir terör devletinin oluşmaması ve kendi güvenliğini korumak için Fırat Kalkanı Harekâtı’nı düzenlemiştir. Suriye’nin kuzeyinde PKK-PYD-YPG gibi terör guruplarının özerk, yarı özerk veya federal yapıda bir devlet kurmaları, direk olarak Türkiye’nin iç güvenliğine tehdit oluşturabilecek niteliktedir. Bu harekât kapsamında Türkiye’nin ikinci en önemli önceliği ise; gelecekte enerjide merkez ülke (enerji hub) olmak yolunda, Körfez ülkelerinden ve Doğu Akdeniz’den (Kıbrıs çevresi) Batı’ya uzanacak boru hatları üzerinde söz sahibi olabilmektir (Ayata, 2017).

Suriye petrol ve gaz rezervleri bakımından zengin bir ülke olmasa da yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü Suriye'nin jeopolitik önemi daha fazladır (Pabst, 2016. 26). Çünkü Karadeniz'de, Karadeniz'in güvenliğinin ve egemenliğin sağlanması hususunda, Kırım adası ne kadar önemli ise, Akdeniz'de de Suriye'nin ele geçirilmesi (tıpkı Kıbrıs adası gibi) bir o kadar önemlidir. Suriye'yi ele geçiren Akdeniz'de çok güçlü bir egemenlik sağlayabilir. Tıpkı Rusya'nın, Suriye'nin Laskiye limanında kocaman bir askeri üssünün olması gibi. Bu sebepten dolayı körfez ülkelerinden, özellikle Katar'dan ve Doğu Akdeniz'den çıkan enerji kaynaklarının, batı ülkelerine transit geçiş yoluyla ulaştırılması konusunda, Suriye'de istikrarın sağlanması veya(ve) Suriye'de hangi ülkenin egemen güç olacağı gelecek açısından çok büyük önem taşımaktadır (Yalçınkaya ve diğ., 2017: 84). Harita 2'ye baktığımızda başta Türkiye olmak üzere Suriye gibi ülkeler, körfez ülkelerinden batıya giden güzergâhta muhtemel enerji transit ülkesi olabilecek konumdadırlar.

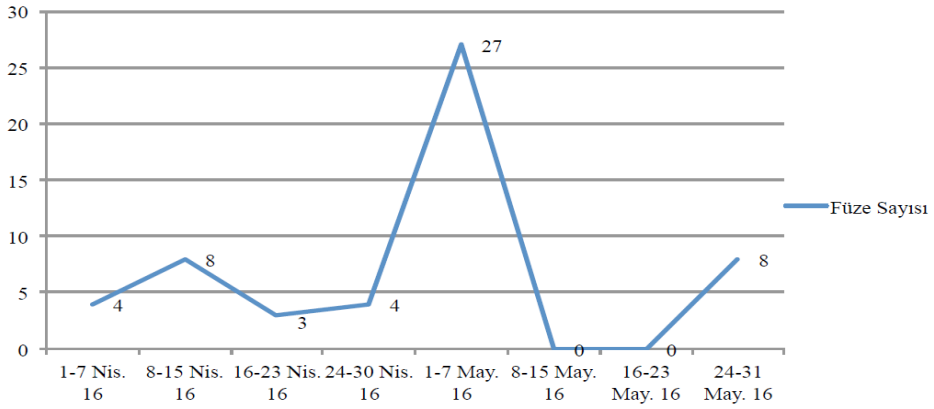
2. Fırat Kalkanı Operasyonu

Türkiye 24 Ağustos 2016 tarihinde Suriye'nin kuzeyindeki Cerablus kentinden başlayarak Suriye'ye Askeri bir operasyon düzenlemiştir. Böylece 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra, Türkiye ikinci defa sınır ötesi bir harekât düzenlemiştir. Arap Baharı ile başlayan ve daha sonra DAİŞ'in önce Irak'ta sonra da Suriye'de etkin olmaya başlamasıyla birlikte Suriye'de siyasi istikrarsızlık daha da yükselmiştir (Weiss, 2015). Suriye'de siyasi istikrarsızlığın artmasıyla birlikte uluslararası güçler olan ABD, Rusya, İran ve Türkiye gibi aktörler de Suriye krizine müdahil olmuşlardır. Bu olayların sonucunda ise Suriye'de, önce bir iç savaş, sonrada iç savaşla birlikte uluslararası aktörlerin vekâlet savaşları ortaya çıkmıştır. Vekâlet savaşları çerçevesinde; Rusya-İran-Çin bloku Esed'i desteklemiş, ABD PKK'nın uzantısı olan PYD-YPG'yi (Pabst, 2017), Türkiye ise Esed'in iktidardan devrilmesi yönünde siyasi tavır sergileyerek Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) desteklemiştir. Suriye krizinde Türkiye zaman zaman ABD'nin yanında yer almış ve yalnız bırakıldığı dönemler de olmuştur.

Türkiye 2011 yılından itibaren zaman zaman yüksek ve düşük yoğunlukta Suriye içerisindeki kendisine yakın muhalif grupları destekleyerek Suriye sorununa müdahil olmuştur. Fakat 30 Eylül 2015'de Rusya'nın Suriye'ye askeri operasyon yapması ve Esed'i mutlak olarak desteklemesi, ABD'nin Suriye'deki PYD-YPG terör örgütlerine silah yardımı yapması Türkiye için bardağı taşıran son damla olmuştur (Die Wissenschaftlichen Dienste des Deutschen Bundestages, 2016). Çünkü Türkiye'nin Suriye ile 911 km sınırı vardır, bu yüzden de Suriye'deki iç savaştan ve vekâlet savaşlarından en çok Türkiye etkilenmiştir. Suriye'nin kuzeyinden Türkiye'ye gelen tehditler 2016 yılında şiddetli bir şekilde artmıştır. Bu yıl içerisinde DAİŞ Katyuşa roketiyle Türkiye'nin güney illerini defalarca vurmuştur. Fırlatılan bu roketler sonucunda Türkiye'nin güney illerinde 19 kişi ölmüş, 67 kişi de yaralanmıştır. Ölenlerden 12'si Türk, 7'si ise Suriye'lidir. Tablo 2'de de gözüktüğü gibi 2016 yılında

Türkiye'de PKK ve DAİŞ saldırılarının sonucunda şehit olanların sayısı 192'dir. Suriye'nin Kuzeyinden Türkiye'ye fırlatılan füze sayısı özellikle 2016 Nisan-Mayıs ayı içerisinde çok ciddi oranda yükseliş göstermiştir. Grafik 1'de de gözüktüğü gibi sadece bu aylar içerisinde DAİŞ tarafından 54 tane Katyüşa füzesi fırlatılmıştır. (Yeşiltaş ve diğ. 2017).

Grafik 1: 2016 Yılı Nisan Mayıs Ayları içerisinde DAİŞ tarafından Türkiye'ye Fırlatılan Füze Sayıları

Kaynak: SETA Raporu 2017 Yayın No 91, I. Baskı

Türkiye'nin Suriye'ye askeri operasyon düzenlemesinin askeri, siyasi, ekonomik ve güvenlik olmak üzere temel gerekçeleri aşağıda gösterilmiştir (Tarakçı, 2017):

1. Askeri hedef: PYD-YPG, PKK'nın uzantısı olduğu için terör örgütlerinin Suriye'deki Fırat nehrinin doğusuna püskürtülmesi ve DAİŞ'in Suriye'den temizlenmesidir.
2. Siyasi hedef Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Suriye'nin kuzeyinde olası bir Kürt devleti oluşumunun önlenmesi. Suriye ve Irak Kürtlerinin devlet kurmak yolunda birleşmelerinin önüne geçilmesidir.
3. Ekonomik hedef: Kuzey Irak ve Katar enerji kaynaklarının, Türkiye topraklarının dışında, farklı bir güzergâhtan Avrupa'ya taşınmasının önüne geçilmesi ve Doğu Akdeniz'deki (özellikle Kıbrıs Afrodit bölgesindeki) enerji kaynaklarının dağılımında söz sahibi olabilmek. Türkiye'nin güneye açılan kapısı olan Suriye ve Suriye'nin güneyindeki ülkeler ile Türkiye'nin ekonomik bağının kesilmemesidir.

4. Güvenlik hedefi: Suriye'de yaşanan savaştan en çok Türkiye etkilenmiştir. 3 milyona yakın Suriyeli göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Ve bu çerçevede Türkiye'de birçok terör saldırısı düzenlenmiştir.

Tablo 2: Aylar ve İllere Göre 2016 Yılında Türkiye'de PKK ve DAİŞ Saldırılarının Sonucunda Şehit Olanların Sayıları

Ocak İstanbul	Şubat Ankara	Mart İstanbul	Mart Ankara	Haziran İstanbul	Haziran İstanbul	Ağustos Elazığ-Van- Bitlis	Kasım Adana	Aralık
12	30	4	37	12	45	12	2	38

Kaynak: Statista, <https://de.statista.com/infografik/7169/chronologie-der-terroranschlaege-in-der-tuerkei/> 2017

2011 Suriye Krizi başladığından itibaren Türkiye ciddi manada güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Bu haklı sebepten ötürü, Türkiye kendi güvenliğini korumak amaçlı Suriye'ye Askeri operasyon düzenlemiştir. Operasyonun düzenlenmesinde, zamanlama açısından iç ve dış konjonktürde yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye çok katkısı olmuştur, öyle ki Türkiye bu konjonktürde yaşanan gelişmeleri fırsata çevirmiştir. Bu gelişmelerin en önemlileri ise şunlardır (Tarakçı, 2017):

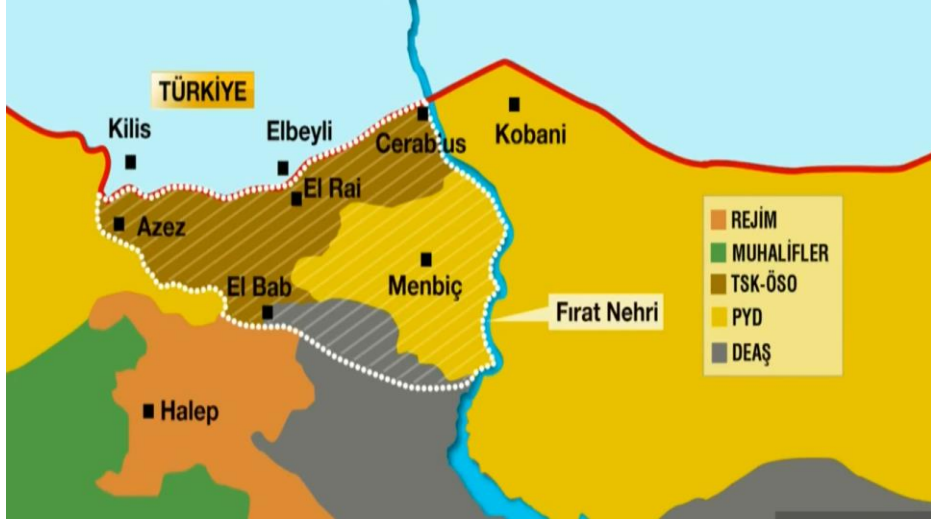
1. 24 Kasım 2015'de Türkiye Rus uçağını düşürmüştü ve ilişkiler son derece gergindi. 27 Haziran 2016'da cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın Rusya lideri Valademir Putin'e bir mektup yollaması ve Türk-Rus ilişkilerinin düzeltilmesi.
2. 2009 Mavi Marmara olayından sonra bozuk olan, Türk-İsrail ilişkilerinin Fırat Kalkanı Operasyonu arifesinde düzeltilmiş olması.
3. Başarısız olan 15 Temmuz 2016 askeri darbeden sonra, iç kamuoyunda birlik ve beraberlik ruhunun oluşması muhalefetin hükümete destek olmasıdır.

Bu yönüyle Fırat Kalkanı Harekâtı gerek karakteri, niteliği ve kapsamı açısından ve gerekse zamanlaması ile Suriye'deki güvenlik ortamını başka bir çehreye büründürmesi bakımından ziyadesiyle ehemmiyet arz etmektedir (Yeşiltaş ve diğ. 2017).

Türkiye Fırat Kalkanı Harekâtı'nı uluslararası hukuk çerçevesinde başlatmıştır. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesine göre Türkiye "meşru müdafaa" hakkını kullanmıştır. BM antlaşmasının 51. maddesi; üyelerden herhangi birinin güvenliğinin tehdit edilerek, bombalı ve/veya silahlı

saldırıya uğraması durumunda, BM Güvenlik Konseyi'nin, saldırıya maruz kalan ülkeye yönelik, barış ve güvenliğin korunması yolunda gerekli tedbirler alınincaya kadar, saldırıya maruz kalan ülkenin kendini savunabileceğini taahhüt etmektedir (Yeşiltaş ve diğ. 2017).

Harita 3: 29 Mart 2017 Tarihinde Sona Eren Fırat Kalkanı Operasyonunda Gelinen Son Durum

Kaynak: CNN Türk, 2017

Fırat Kalkanı Harekâtı kendi özelinde sadece sıradan bir askeri operasyon değildir. Bu operasyonu, dünyadaki diğer birçok operasyonlardan ayıran temel özellikler şunlardır (Yeşiltaş ve diğ. 2017: s 10):

1. Operasyonun temel hedefleri dikkate alındığında, operasyonun kapsama alanı, ne kadar süreceği ve dünyada hızla değişen siyasi, askeri ve ekonomik duruma göre çok farklı boyutlara ulaşabileceği beklentileri mevcuttu.
2. Bu operasyon sadece Suriye'deki terör örgütlerine karşı yapılmış bir operasyon değil, aynı zamanda Suriye'de hâkimiyet kurmak isteyen, Türkiye'nin müttefiki olan ve olmayan dış güçlere karşı yapılmış siyasi bir hamledir.
3. Bu harekât yoluyla Suriye'de barış, huzur ve istikrarın kısmen de olsa sağlanmasıyla birlikte, Suriye'ye insani yardımların ulaştırılması hedeflenmiştir.

4. En önemlisi ise Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra, Türk ordusunun, sınır dışında askeri operasyon yapabilecek şekilde güçlü olduğu ispatlanmıştır.

4. Fırsatlar ve Riskler Çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtı'nın Sonuçları

24 Ağustos 2016'da başlayan 29 Mart 2017'de sona eren Fırat Kalkanı Harekâtında Türkiye 71 şehit vermiştir. Bu operasyon çerçevesinde Türkiye Fırat Nehrinin doğusu ve Afrin hariç güneyindeki Suriye sınır bölgesini teröristlerden temizlemiştir. Bu harekâtın sonunda Türkiye ÖSO ile birlikte Al Rai, Azez, Cerablus, Çobanbey ve El-Bab üçgenindeki kentlerini ele geçirmiştir (<http://www.mynet.com/haber/dunya/firat-kalkani-harekatinin-bitisi-ne-anlamageliyor-2961865-1>). ÖSO 600 şehit vermiş, 245 Türk askeri yaralanmış ve 3 binin üzerinde de terörist etkisiz hale getirilmiştir (<http://www.mynet.com/haber/dunya/firat-kalkani-harekatinin-bitisi-ne-anlamageliyor-2961865-1>). Fakat 216 Gün süren bu harekâtın sonunda YPG'nin Fırat nehrinin doğusuna çekilmemiş olması ve Afrin ve Menbiç'de varlığını sürdürmesi Türkiye için halen büyük güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.

Türkiye Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmakla büyük riskleri göz önüne almıştır. Aksi durumda Türk askeri sınır ötesi bu şekilde büyük bir operasyon yaparken, Suriye üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek isteyen Rusya, ABD gibi büyük ülkeler tarafından savaş tehdidi ile karşı karşıya kalabilirdi. Veya Suriye'de bu operasyon devam ederken Türk askeri beklenilenden daha fazla şehit verebilirdi. Kararlı ve temkinli bir askeri stratejinin sonucunda, Türk askeri Suriye'ye girdi. Bunun sonucunda ise Türk askeri sınır ötesi harekâta tecrübe kazanmış oldu. Suriye'nin Afrin, İdlip ve El-Bab gibi kentlerinde PYD-YPG yapılanması halen mevcudiyetini korumaktadır. Fırat Kalkanı Operasyonu; gerekli siyasi ve askeri zamanlamanın oluşması durumunda, Suriye'den Türkiye'ye tehdit oluşturan Afrin, İdlip gibi terör yuvalanmalarının olduğu bölgelere gelecekte, Türkiye'nin tekrar askeri operasyon düzenlemesine olanak sağlayıp, önünü açmıştır. Bu konuda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Fırat Kalkanı Harekâtı esnasında kazanımları ve kaybettikleriyle birlikte yeterince tecrübelenip cesareti artmıştır. Bu sebepten ötürü bu harekâtın operasyonel başarılarının stratejik kazanıma dönüştürülmesi gelecek açısından oldukça önemlidir (Kasapoğlu ve diğ., 2017).

Türkiye Fırat Kalkanı Operasyonu ile Azez, Cerablus ve Çobanbey gibi bölgeleri DAİŞ'den temizledikten sonra, ABD'ye Rakka'yı da DAİŞ'den temizlemek yolunda teklifte bulunmuştur. Fakat ABD DAİŞ'in, Rakka'dan temizlenmesinin sonucunda kurulacak yeni düzende kendisinin söz sahibi olması için Türkiye'nin bu teklifini reddetmiştir (Ağralı, 2017: 7). DAİŞ'in Suriye genelinde etkinlik alanlarının azalmasının sonucunda, bu alanları ABD ve Rusya'nın desteklediği PYD-YPG unsurları devralmıştır. ABD ve Rusya'nın

Suriye üzerindeki stratejisi, Suriye'yi terör örgütlerinden temizlemek değil, PYD-YPG ve DAİŞ gibi terör örgütleri üzerinden Suriye'de söz sahibi olmaktır.

Türkiye bu operasyonu Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile yapmıştır. Operasyon sonrası Cerablus terör örgütlerinden temizlendikten sonra, Türkiye o bölgeye 450 tane polis görevlendirmiştir. Ve bu çerçevede de bölgedeki el yapımı mayın temizleme faaliyetleri devam ettirilmiştir. Diğer taraftan Azez'in tereör örgütlerinden temizlenmesinin sonucunda 150 bin nüfusu olan Azez'e, yoğun bir göç yaşanmış, bunun sonucunda da Azez'in nüfusu 300 bine çıkmıştır. Türkiye Azez'in daha da güvenli hale gelebilmesi için Azez'e Türkiye'de eğitilen 500 kişilik Suriye kökenli polis gücü konuşlandırmıştır (Yeşiltaş ve diğ. 2017).

Sonuç

2011 Yılından günümüze kadar geçen sürede gerek mülteci akımı, gerekse DAİŞ'in Türkiye'de terör eylemleri düzenlemesi gibi birçok sebepten dolayı, Suriye krizinden en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Öğleki Suriye Krizi'nden dolayı 24 Kasım 2015'de, Türkiye'nin Rus uçağını, Türkiye-Suriye sınırında düşürmesi, Türk-Rus ilişkilerinin çok kötü bir şekilde bozulmasına ve karşılı yaptırımların uygulanmasına sebebiyet vermiştir. Geleneksel olarak Türkiye, Batı Dünyası ile Orta Doğu arasında birleştirici bütünleştirici bir kavşak olarak algılanmaktadır. Türkiye aynı zamanda kendisini Orta Doğu ve Arap Dünyası için Osmanlı'nın varisi olan Müslüman bir ülke olarak görmektedir (İsmail, 2017: 184). Bu sebeplerden ötürüdür ki Türkiye, Suriye'ye Fırat Kalkanı isimli askeri bir operasyon düzenlemiş ve başarılı olmuştur. Eğer Türkiye bu operasyonu düzenlememiş olsaydı, yukarıda belirttiğimiz Suriye Krizi'nden dolayı Türkiye'nin yaşamış olduğu sıkıntıları, Türkiye bugün ve ilerleyen yıllarda artarak daha da fazlasını yaşayacaktı. Bu operasyonla birlikte Türkiye, kendisini Osmanlı'nın varisi olarak gördüğü toprakların küçükte olsa bir kısmını güvenli bölge haline getirmiştir. Çünkü Türkiye burnunun dibindeki bu bölgeyi ele geçirmemiş olsaydı, bugün el-Bab, Cerablus ve Azez gibi kentlerde Rusya, ABD ve İran gibi güçler ve onların desteklediği örgütler var olacaktı. Sonuç olarak Türkiye, güney sınırında her hangi bir güvenlik sorunuyla karşılaşmamak istiyorsa başta Kobani olmak üzere, Afrin ve Rakka'yı da ele geçirmesi gerekir.

Kaynakça

AYATA, A. (2017). "Refugee Crisis of The European Union", Innovation and Global Issues in Social Sciences, Congress Book, Patara Antique City Parliament Building, Antalya, April 27-29, 2017.

AYATA, A. (2017). "Energy: Key to the EU-Turkish Relations?", Innovation and Global Issues in Social Sciences, Congress Book, Patara Antique City Parliament Building, Antalya, April 27-29, 2017.

AĞRALI, B. (2017). "Türkiye'nin IŞİD ile Aktif mücadelesi: Fırat Kalkanı Harekatı", <https://www.akademikparadigma.com/wp-content/uploads/2017/11/Makale-Bu%CC%88s%CC%A7ra-Ag%CC%86ral%C4%B1-.pdf>.

AKSOY, M. (2016). "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsamer. 23 Ortadoğu Eylül 2016. <http://insamer.com/rsm/files/Dogu-Akdeniz-Enerji-Rekabeti.pdf>.

ARAT, Osman N. (2017). "Fırat Kalkanı Operasyonu", Ankara Enstitüsü. 29 Ağustos 2016 <http://ankaenstitusu.com/firat-kalkani-operasyonu/>.

CNN Türk. Eğrisi Doğrusu 17 Şubat 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=mXhahnuc8p4> erişim tarihi 8.06.2017

Die Wissenschaftlichen Dienste des Deutschen Bundestages. (2016). "Die Interessen des Iran und der Türkei in Syrien", WD 2 - 3000 - 001/16. https://www.google.com.tr/search?site=&source=hp&q=Die+Interessen+des+Iran+und+der+T%C3%BCrkei+in+Syrien.&oq=Die+Interessen+des+Iran+und+der+T%C3%BCrkei+in+Syrien.&gs_l=psy-ab..33i22i29i30k1.1292.1292.0.1657.3.2.0.0.0.137.233.1j1.2.0....0...1.1.64.psy-ab..1.1.137.0.sVawZ4d_X0s.

ERCAN, M. (2014). "Ortadoğu'nun Kanayan Yarası Suriye Krizi; Nedenleri ve Sonuçları, Beynelminei", Uluslararası Haber Yorum Dergisi. Yıl: 2 Sayı: 3, Ocak-Mart/2014 / 3.

EUROSTAT. (2017). statistics explained Energy production and imports http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports erişim tarihi 8.06.2017.

Fırat Kalkanı Harekatının 216 günlük bilançosu. <http://www.milliyet.com.tr/firat-kalkani-harekatinin-216-gundem-2423279/> 8.06.2017.

HACALOĞLU, H. (2017). "Fırat Kalkanı Harekatı'nın Bitişi Ne Anlama Geliyor?" Amerika'nın sesi, 30 Mart 2017.

STATİSTA, (2017). Türkei erneut Ziel von terroristischen Anschlägen. <https://de.statista.com/infografik/7169/chronologie-der-terroranschlaege-in-der-tuerkei/>.

İSMAYİL, G. (2017). "Ortadoğu'da Son Dönem Türkiye Rusya İlişkileri (Suriye Krizi Örneğinde)", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 45, Mayıs, s. 181-189.

IŞİD (DAEŞ, DEAŞ, DAİŞ) nedir? Nasıl ortaya çıktı? El Bağdadi kimdir? (2015). <http://www.hurriyet.com.tr/isis-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590>.

KASAPOĞLU, C. ve Ülgen, S. (2017). "Fırat Kalkanı Harekatı ve El-Bab Operasyonu: Stratejik Bir Değerlendirme", EDAM Dış Politika ve Güvenlik Kağıtları Serisi 2017/1 http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2017/01/firat_kalkani_harekatı_ve_el_bab_operasyonu_turkce.pdf.

ÖZALP, M. (2015). "Die Sanktionskrise Der Weltgroßmächte – Die Hintergründe Der Gegenseitigen Sanktionen Zwischen der EU Den USA und Russland und Deren Auswirkungen Auf Zukünftige Beziehungen", ASOSJOURNAL (The Journal of Academic Social Science) Yıl: 3, Sayı: 13, s. 404-415.

ÖZALP, M. (2016). "IŞİD'in Ortaya çıkışı ve Bunun Türkiye-Irak Ekonomik İlişkilerine Yansımaları", Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi, Bildiriler Kitabı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Osmaneli Meslek Yüksek Okulu, 12-13-14 Ekim 2016, s. 136.

PABST, M. (2017). "Sechs Antworten auf aktuelle Fragen, Der Krieg in Syrien", Politische Studien, Hanns-Seidel-Stiftung, Band / Heft, Vol. 68, Januar/Februar, 471, s. 25-36.

TELLİ, A. (2012). "Mısır Devrimi'nde Sosyal Medyanın Rolü", Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 7, Güz 2012, s. 66.

TARAKÇI, N. (2017). "Fırat Kalkanı Harekâtının Jeopolitik Etkileri" http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kalkan_m_k_l_c_m_pdf_a4766b20-11b9-475b-aab5-1088c3495851.pdf.

TP, (2016), Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Mayıs <http://www.tppd.com.tr/Sayfalar/index.html>.

YALÇINKAYA, N. ve Yalçinkaya, H. (2017). "Arap Baharı'nın Türkiye-Suriye Üzerine Sosyo-Ekonomik Yansımaları", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 43, Nisan, s. 79-94 s. 81.

YEŞİLTAŞ, M. ve Seren, M Özçelik, N. (2017). "Fırat Kalkanı Harekatı-Harekatın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan dersler", SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, SETA Yayınları 91, I. Baskı.

YILDIZ, D. (2013). "AB'nin Rusya'ya Enerji Bağımlılığı Azalır mı?", Raporu Hazırlayan: Topraksuenerji Çalışma Grubu, Editör, RAPOR NO: 11 http://topraksuenerji.org/?page_id=4458.

WEISS, M. (2015). "Kurdistan-Irak: Regionalpolitischer Bedeutungszuwachs durch den Kampf gegen den »Islamischen Staat", Der Aufschwung kurdischer Politik Zur Lage der Kurden in Irak, Syrien und der Türkei", Hg: Seufert G, SWP-Studie Stiftung Wissenschaft und Politik Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, S 10 Mai, Berlin.